

ВІДЗИВ

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького **Поліщука В.Т.** на дисертацію та автореферат **Демської-Будзуляк Л.М.** «Українське літературознавство від ідеї до тексту: неокласичний дискурс (на матеріалі студій кінця XIX – першої третини XX ст.)», подані на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями 10.01.01 – українська література, 10.01.06 – теорія літератури

Пані Леся Демська-Будзуляк уже тривалий час відома в українському літературознавчому просторі передовсім грунтовними студіями з теорії літератури чи «межовими» – на зіткненні теорії та історії літератури. Тому з'яві її дисертації про неокласичний дискурс, як і відповідної монографії, сприймається цілком логічними.

Уже судячи за структурою «Змісту» (плану) дисертації, розлогого й вельми детального (можливо, але надто деталізованого, зважаючи на «мініатюрні» підрозділи чи пункти, скажімо, 4.1.; 4.2.2.), можна відзначити її структурну логіку й наукову грунтовність. Уважне перечитування тексту дисертації утверджує в такому її сприйнятті, а також дозволяє означити певний структурний «стандарт» (чи «матрицю») кожного розділу або підрозділу, за якими майже кожна структурна одиниця роботи вибудувана: означення проблеми чи її аспекту, «історія» проблеми в науці зарубіжного (частіше – західного) світу, а потім її «варіації» в українській науці про літературу чи культурології. «Матриця» цілком логічна і конструктивна. Варто відзначити її

те, що практично кожен розділ і підрозділ роботи, починаючи зі вступу, становить певне завершене ціле, звісно, «розімкнене» врізnobіч, за яким можна складати доволі цілісне уявлення, дискутувати чи погоджуватись. Уже в доволі розлогому «вступові до вступу», тобто мотивації та обґрунтуванні вибору теми, дисертантка є вельми переконливою щодо справді необхідного, важливого й актуального осмислення й переосмислення заявленої проблематики, «ревізії попередніх періодів» (с. 17) розвитку літератури, бо: «література ніколи не замкнена сама на собі, вона діалогічна» (с. 17); «змінюється розуміння літературного твору...»; «розширюється розуміння тексту...»; «літературознавство перестає бути нейтральною академічною дисципліною...» (с. 18) і т.д., зрештою, літературні тексти розглядаються як тексти культури, «її свідчення» (с. 18).

Дуже грунтовним є у вступі, власне, як і в наступних структурних одиницях дисертації, аналітичний огляд літературознавчих студій, зокрема тих, які так чи інакше дотикаються до аспекту некласицизму, котрий в українській літературознавчій свідомості насамперед пов'язаний із рубіжним 30-літтям: кін. XIX – 1920-ті рр. Як одну з важливих мотивацій дисертантка означує тезу, за якою «саме явище українського літературознавства протягом усієї своєї історії так і не зазнало системного і грунтовного осмислення як феномена національної науки й культури» (с. 22).

Мовлячи про літературознавство аналізованого в дисертації періоду, Л.Демська-Будзуляк виокремлює «две культурні парадигми українського літературознавства» того часу – «традиціоналістську» та «модерну», одним із проявів останньої називає неокласичний дискурс. А надалі в усій роботі зазначені «две парадигми» залишаються в полі аналітичного зору авторки роботи, інтерпретуючись у різних смислових чи фактологічних площинах. Зауважує дисертантка й на існуванні різних поглядів на явище українського неокласичного дискурсу (позиції Ю.Шевельова та В.Державина, скажімо –с.с. 22-24).

Як на наш погляд, то в дисертації чітко й вичерпно визначено мету й завдання, ґрунтовно й переконливо – методологію й наукову новизну. Правда, натрапляємо в роботі на певний дисонанс у судженнях щодо ролі неокласицизму: на с. 29 він трактується «перехідною ланкою» між традиційним і модерним літературознавством, а на с. 31 – головним складником українського модерного літературознавства. Чи є тут згаданий дисонанс?

Загалом же вступ є дуже ґрунтовним і самодостатнім.

Вельми змістовним і ґрунтовним є перший розділ дисертації, в якому аналізується історико-теоретичне обґрунтування поняття «українського неокласичного дискурсу». Зазначений дискурс тут розглядається в ширшому контексті «становлення літературознавства як фахової дисципліни у контексті модернізації» (с. 42). Контекст окреслюється навіть ширший – суспільно-політичний, культурологічний, історіософський (у різних розділах і підрозділах). Цікаві спостереження дисертантки над студіями західних мислителях-філософів і культурологів, зокрема в цьому розділі – спостереження за явищами суспільства – традиційного чи модерного, феномени яких, за К. Леві-Стросом, відповідно названо ще «холодними» чи «гарячими» культурами (з відповідними тлумаченнями). Надалі тут і в інших розділах означувані сутнісні розмисли екстраполюються на відповідні реалії відповідного українського часопростору. Відзначаємо системне введення світової наукової думки в український літературознавчий простір. Дисертантка в розділі тлумачить низку актуальних у роботі понять: модернізація, культура, цивілізація. Широко і компетентно покликаючись у всій роботі до відповідних студій зарубіжних авторів, Л.Демська-Будзуляк практично завжди окреслює власну думку чи позицію з різних аналізованих проблем, нерідко полемізує з приводу окреслених суджень, обов'язково аргументує ті чи інші міркування.

Поділяючи абсолютну більшість наукових спостережень і вислідів дисертантки, зокрема й ту, що «Становлення літературознавства як фахової дисципліни (мовиться про європейські суспільства – В.П.) припадає на другу пол. XIX ст...» (с. 45), хотів би запитати й уточнити, чи варто брати до уваги,

коли мовити про українську (тоді офіційно – «малоросійську») науку, працю Михайла Максимовича «История древній russkoy literatury» (1839)? У контексті дисертації це питання стосується й пункту 4.3.2., де мовлено про проблеми періодизації (класифікації) історії літератури, західних і нашої, застосування діахронного і синхронного принципів у питаннях періодизації, і пункту 4.3.3, де йдеться про формування літературного канону в українській літературі. Адже М.Максимович, періодизуючи й аналізуючи хай лише літературу княжої доби, зокрема і «Слово о полку Ігоревім», практично першим провів періодизацію письменства того часу, зокрема літератури «київської» традиції, базованої на «малоросійській мовній стихії» (це про «Слово...»). У періодизації М.Макисмовича є ознаки і синхронного, й діахронного принципів. До речі, й за українським неокласичним дискурсом, як мовлено в дисертації, була приділена увага до нашого давнього письменства, зокрема і «Слова о полку Ігоревім».

Із належною переконливістю Леся Демська-Будзуляк аналізує в роботі традиційну та модерну парадигму неокласичного дискурсу (1.3.), при цьому зазначає, що «Неокласичний дискурс літературознавства стає наслідком переходу від філософсько-позитивістського до формоцентристського літературознавства» (с. 70). Достатньо глибоко проаналізовано відповідні концепції Л.Білецького, В.Петрова, Д.Чижевського. Розгортуючи студіювання генези неокласичного дискурсу, дисерантка простежує його культурні основи (1.4.), апелює до статті Д.Найливайка «Українські неокласики і класицизм», дотичних до проблеми праць інших науковців.

Другий розділ дисертації сутнісно означує своєрідний широкий простір-контекст історії вітчизняного наукового літературознавства, поданий у розвитку та з аналітичним осмисленням постатей і явищ, більш чи менш супутнім такому розвиткові, відповідних традицій і думок. Послідовно і кваліфіковано характеризовано історико-літературні праці М.Дашкевича, О.Огоновського, І.Франка, С.Єфремова, присутні в окремих із них теоретико-літературні міркування. Щодо явищ, то йдеться про науково-видавничі проекти

– ЗНТШ, «Наше минуле», ЛНВ, «Книгарь», заснування НТШ, ВУАН, УНТ... Авторка дисертації аналізує «програми» цих видань та інститутцій, характерні публікації в цих періодичних виданнях. У цьому розділі простежено, зокрема, як у літературознавчих студіях зароджується й дедалі чіткіше артикулюється національний (український) дискурс. Закономірно, що в розділі значна увага приділена аналізові відповідних праць І.Франка, актуалізації філологічного методу (пов’язано з працями й літературним семінаром В.Перетца), аргументовано наголошено на «фундаментальній ролі» явища «Української хати» (с. 144), відзначено праці й заслуги Павла Зайцева, з’яви когорти молодих, освічених учених-філологів.

Дослідницька увага в третьому й четвертому розділах зосереджена на власне неокласичному дискурсі в українському літературознавстві 1910-1920-х років, на з’ясуванні теоретико-методологічного підґрунтя цього дискурсу в українській науці про літературу (розділ 3) та його інтертекстуальної практики (розділ 4). У першому з них через аналіз окремих праць («Наука віршування» Б.Якубського», «Нове українське письменство» М.Зерова, праці П.Филиповича) висновано судження про різні види літкритики (наукова, літературна, «ненаукова» тобто публіцистична). Тлумачиться генеза й семантика поняття «klassika», з’ясано рецепцію неокласиками явища українського бароко, постаті і творчого спадку Г.Сковороди (зокрема, Сковороди як класика, с. 173). Важливе значення тут має пункт 3.2.2. – про концепцію «форми і стилю» в неокласичному дискурсі, передовсім у баченні М.Зерова. Останнього дисертуантка мотивовано називає «центральною постаттю українського неокласичного дискурсу» (3.3.), з подальшим аналізом його історико-теоретичних позицій та наукового методу (3.4.). Частина означених, а також інші проблеми, культивовані через неокласичний дискурс, проаналізовано і в четвертому розділі, з якого, певно, особливо видно ту вельми масштабну пошуково-дослідницьку роботу, яку провела дисертуантка, зокрема шукаючи й опрацьовуючи численні публікації (студії) в періодичних виданнях 1910-1920-х років. Зокрема слід відзначити аналіз дискусії про зміст і форму (1922-1925),

якій досі було приділено менше наукової уваги, ніж, скажімо, літстудії 1925-28 рр. Безсумнівну цікавість і наукову вартість становлять аналітичні судження про «кризу історизму» в літературознавстві 1910-1920-х, про принципи періодизації нашого письменства, усталення канону нової української літератури. Щодо канону, то в четвертому розділі зацікавлює зіставний аналіз історико-літературних праць М.Зерова та С.Єфремова, які розглядаються як певні смислові альтернативи (в сенсі протиставлення традиціоналістського і модерного літературознавства, полеміки «змістовиків» і «формалістів»).

Нарешті, п'ятий розділ – «Формування модерного літературного канону вченими-неокласиками» (с. 258) – постає як своєрідна аналітична «ілюстрація» витвореного неокласиками модерного дискурсу нашого письменства. Одразу зауважу на науковій грунтовності суджень і висновків, на цікавій «подачі» матеріалу, на вибудуваній дисертанткою концепції зазначеного дискурсу. Тут можна було б задля аргументації зачитувати немало вартісних фрагментів розділу. Водночас маємо ряд запитань-застережень щодо семантики цього розділу. Але одразу настережемось, що цей «ряд» розглядаємо як сутнісно **одне** запитання-застереження. У всій роботі, в її назві, заявлено неокласичний дискурс, тобто дискурс, який протягом аналізованого часу виробили/витворили **всі** неокласики (до речі, їх коло Л.Демська-Будзулляк закономірно розширює – не тільки «п'ятірне гроно» та В.Петров), а не лише М.Зеров, якого правдиво дисертантка називає «лідером», «найпомітнішим представником», який найбільше прилучився до переосмислення літературного канону. Але...

Але в останньому розділі дисертації фактично йдеться тільки чи майже тільки про літературний канон власне М.Зерова, бо праці інших неокласиків хіба зрідка називаються щодо процесу вироблення канону. В цьому зв'язку виникають питання:

а) чи однаковим було трактування місця і значення творчості, скажімо, Петра Гулака-Артемовського хоча б М.Зеровим і П.Филиповичем? Останній немало писав про одного з перших класиків і полемізував із Миколою

Костьовичем хоча б щодо рис романтизму. Чи впливали відповідні погляди П.Филиповича на формування неокласичного канону?;

б) чи всі неокласики, зокрема той же П.Филипович, «вибудовують свою рецепцію П.Куліша через критику Т.Шевченка», як мовлено в дисертації (с. 308)?;

в) чи цілком суголосно оцінювали постать і творчість Лесі Українки хоча б тільки М.Зеров і М.Драй-Хмара – автори монографій про неї, хоча працю останнього тільки згадано?;

г) наскільки науковоспроможним (саме науковоспроможним!) є одне з суджень М.Зерова про Марка Вовчка, яка видне місце в літературі «здобуває не стільки своїм талантом, скільки завдяки власній популярності, певному жіночому шарму та темам, які на той час були надзвичайно модними і в російській літературі» (с. 334)?;

і) чому в означеному неокласичному каноні не мовлено про М.Коцюбинського, про «новелі» якого писав П.Филипович?

Повторимось, це питання **одного** порядку.

Відзначимо також, що в дисертації є незначна кількість пунктуаційних і стилістичних огріхів, неправильних слововживань, зокрема щодо прізвища М.Доленга (с. 32, 222), «відмітити» замість «відзначити», «крен» замість «ухил», «письменники і поети», але вони практично не впливають на загалом високий мовний рівень роботи.

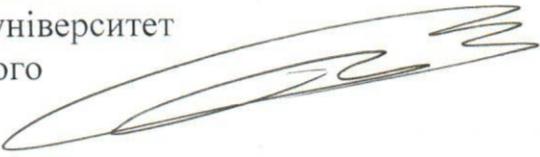
І висновки до розділів, і загальні висновки в роботі мотивовані, грунтовні, адекватно конденсують ключові положення структурних частин і всієї дисертації.

Автореферат так само адекватно і повноцінно відтворює сутнісні характеристики й висновки всього дослідження. Відзначаємо грунтовний корпус бібліографії, належну кількість і «географію» апробації роботи, необхідну кількість наукових публікацій.

Усе вищезазначене дає нам підстави виснувати, що дисертація Л.М.Демської-Будзуляк «Українське літературознавство від ідеї до тексту:

неокласичний дискурс (на матеріалі студій кінця XIX – першої третини ХХ ст.)» є науково вартісним, оригінальним, самостійним дослідженням, відзначається науковою новизною, ґрунтовністю суджень і висновків. Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р), а її авторка, Демська-Будзуляк Леся Мар'янівна, заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями 10.01.01 – українська література та 10.01.06 – теорія літератури

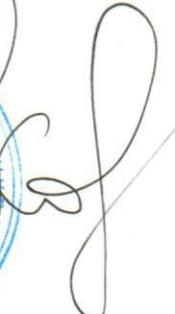
Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української
літератури і компаративістики
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

B. T. Поліщук

Підпис професора Поліщука В. Т. підтверджую.

Проректор із наукової,
інноваційної та міжнародної діяльності,
доктор історичних наук, професор

C. V. Корновенко